

Diskurz Evropské unie o energetických vztazích s Ruskem*

PETR KRATOCHVÍL, LUKÁŠ TICHÝ**

Abstract: The European Union's Discourse on Energy Relations with Russia

The article explores the energy relations between the European Union and the Russian Federation. The focus is, however, not on the technical and institutional aspects of the relationship, but rather on the discursive formations that determine the prevailing interpretation of the relationship by each party. Building on the discourse analysis of 74 textual units produced by EU leaders and institutions, the article discovers the three most salient discursive formations, which centre respectively around three concepts: a) integration, b) liberalization, and c) diversification. The text goes on to assess the main features of these formations, their possible overlaps, and their influence upon EU-Russian energy ties.

Keywords: discourse analysis, energy security, European Union, Russian Federation

1. Úvod

Energetická otázka představuje jedno z nejvíce diskutovaných a skloňovaných témat současných vztahů mezi Evropskou unií a jejím největším východním sousedem Ruskou federací. Ačkoliv se diskuse Evropské unie o energetické bezpečnosti nezaměřuje jen na dodávky ropy a zemního plynu z Východu, jsou energetické vztahy s Ruskou federací v centru její pozornosti. Působení Ruska v evropské energetické bezpečnosti není tématem novým a Evropská unie se jím kontinuálně zabývá minimálně od začátku 90. let minulého století. Na intenzitě tato debata, jak na unijní úrovni, tak v rámci členských států, nabrala na přelomu tisíciletí v souvislosti s ruským hospodářským vzestupem a vzniklými spory mezi Ruskem a jeho západními sousedy Ukrajinou a Běloruskem o ceny zemního plynu a ropy v letech 2006, 2007 a 2009.

O aktuálnosti a důležitosti daného tématu svědčí také rostoucí počet odborných publikací, které se problematikou energetických vztahů Evropské unie vůči Ruské federaci zabývaly (například Aalto 2008, Johnson a Robinson 2008). K otázce energetických vztahů mezi Evropskou unií a Ruskou federací bylo publikováno také velké množství odborných studií (Monaghan 2007, Sánchez Andrés 2007, Milov 2008, Romanova 2009, Liuhto 2009) a vědeckých článků (Baghad 2006, Stern 2006, Proedrou 2007, Le Coq-Paltseva 2009), kde se

---

* Článek vznikl v rámci interního grantu Metropolitní univerzity Praha s názvem „Analýza diskurzu energetických vztahů mezi EU a Ruskem“, registrační číslo MVES/4/2010.

** Petr Kratochvíl, Ústav mezinárodních vztahů, Nerudova 3, Praha 1, 118 50, e-mail: kratochvil@iir.cz. Lukáš Tichý, Ústav mezinárodních vztahů, Nerudova 3, Praha 1, 118 50, e-mail: tichy@iir.cz.

povětšinou autoři zaměřili jak na spolupráci, tak na sporné otázky v oboustranné energetické interakci. Velká většina těchto textů se ovšem zaměřuje na empirickou analýzu vzájemných energetických vztahů a zevšeobecnujícím aspektům těchto vazeb mezi Evropskou unií a Ruskou federací není v odborné literatuře, až na několik málo výjimek (Khasson 2009), prozatím věnována takřka žádná pozornost.

Hlavním záměrem předkládaného článku je definovat možné přístupy k energetickému diskurzu EU vůči Ruské federaci na unijní úrovni a následně jednotlivé diskurzy analyzovat a interpretovat. K dosažení tohoto základního cíle budou autoři hledat cestu prostřednictvím zodpovězení několika dílčích otázek:

- 1) Jaké základní diskurzivní komplexy spojené se vztahy EU vůči Rusku lze na unijní úrovni identifikovat?
- 2) Jaká jsou nejčastější témata energetických diskurzů EU a jak je v nich Rusko vnímáno?
- 3) V jakých ohledech se tyto jednotlivé energetické diskurzy EU překrývají či naopak rozcházejí?

V první části článku je nejprve popsán teoretický a metodologický rámec zkoumání problematiky energetického diskurzu Evropské unie. Dále jsou zde definována kritéria výběru projevů a vystoupení představitelů Evropské unie a textových dokumentů zvolených orgánů Evropské unie. Druhá část článku na základě předběžné analýzy vybraných dokumentů a projevů identifikuje několik dominantních energetických diskurzů EU s cílem odpovědět na první dílčí otázku.

Ve třetí části článku je pak konkrétněji zkoumán obsah a procesy jednotlivých diskurzů Evropské unie zaměřených na energetické vztahy s Ruskou federací. V rámci těchto energetických diskurzů se soustředíme také na percepci Ruské federace ze strany Evropské unie. Analýza hlavních diskurzů Evropské unie přinese odpověď na druhou a třetí výzkumnou otázku.

2. Teoretický a metodologický rámec zkoumání energetického diskurzu Evropské unie

Tento článek vychází na teoretické rovině z přesvědčení, že mezinárodní vztahy (a konkrétně energetické vztahy mezi EU a Ruskem) je třeba analyzovat na třech základních rovinách, které se vzájemně ovlivňují: na rovině materiální, institucionální a ideové (pro teoretický rozbor těchto tří aspektů viz již Cox 1981). Je tedy třeba se zaprvé zeptat, jaké existuje rozložení materiálních schopností a zdrojů mezi oběma aktéry, což souvisí s problematikou symetrické či asymetrické vzájemné závislosti EU a Ruska. Zadruhé je třeba zkoumat institucionální struktury, které mezi oběma aktéry existují, protože tyto struktury odrážejí a zároveň objektivizují jejich vzájemné materiální i ideové vztahy a vytvářejí tak určitý „mezinárodní řád“, který tyto vztahy reguluje. Zatřetí je třeba věnovat pozornost i ideovým rámcům, které udělují materiálním zdrojům i institucionálním strukturám význam. Tyto ideové rámce se projevují ve vzájemné komunikaci obou aktérů a v interpretaci jejich vzájemné vazby.

Jak už bylo uvedeno výše, analýze materiálních zdrojů i institucionálních struktur byla v odborné literatuře věnována velká pozornost (Tichý 2010 a 2011, Böhme 2011). V tomto textu se proto zaměřujeme na třetí výše zmíněný prvek, tj. analýzu politických diskurzů, kte-

ré vytvářejí základní interpretační rámec energetické spolupráce EU a Ruska. Cílem přitom je poukázat na fakt, že tyto diskurzy nejsou jenom prostým odrazem materiální reality, ale že mají sílu měnit chování aktérů i povahu a formu institucí, které si tito aktéři mezi sebou utvářejí.

Politické diskurzy tedy nejsou jenom odrazem převládající materiální reality či institucionalizovaných struktur. Diskurz se navíc může lišit od chování politického aktéra, např. proto, že aktér chce svou rétorikou zakrýt skutečné motivy a záměry svého jednání. Dalším důvodem může být nedostatečná reflexe ze strany samotného aktéra, který sice své rétorice sám věří, avšak současně se od ní jeho chování liší. Anebo si aktér může být vědom důsledků svých rétorických postupů a jejich vlivu na politickou praxi a může úmyslně používat určité rétorické strategie, které v mezinárodním prostředí vytvoří podmínky příznivé pro naplnění jeho cílů (tzv. rétorická akce). V tomto případě se může jednat o tzv. „naming and shaming“, tedy strategii rétorického vyčleňování určitých aktérů z „mezinárodního společenství“, čemuž se tito aktéři obvykle brání jak obrannou rétorikou, tak i praktickými politickými kroky (srov. teorii řečových aktů: Searle 1979, Kubálková et al. 1998).

Klade se tedy otázka, v jakém smyslu je studium textuality relevantní, připouštíme-li, že aktér někdy může hovořit v rozporu se svými materiálními zájmy či institucionalizovanou praxí. Především se domníváme, že jakékoliv řečové projevy jsou, ať už vědomě či nevědomě, spojeny s obecným ideovým rámcem, v němž se odehrává jeho kognitivní proces. Politický diskurz nám prozrazuje, o jaké základní principy se uvažování aktéra opírá, jak interpretuje politickou realitu i institucionální vztahy s jinými aktéry. Studium politického diskurzu nám navíc umožňuje odhalit vnitřní nekonzistenci používané rétoriky či manipulativní techniky, které jsou v diskurzu přítomny.

Základním metodologickým nástrojem, který v tomto článku používáme, je diskurzivní analýza (Milliken 1999, Wodak a Chilton 2005). Cílem je prozkoumat řadu textů, které se zabývají energetickými vztahy mezi EU a Ruskem, a zjistit, jaké základní diskurzivní komplexy charakterizují přístup EU k Rusku, jaká základní argumentace je v nich přítomna a do jaké míry jsou tyto komplexy (ne)kompatibilní.

Praktický postup při našem výzkumu byl následující: nejprve jsme si stanovili, jaký korpus dokumentů chceme zkoumat. V této fázi našeho projektu jsme se zaměřili pouze na dokumenty a projevy Evropské unie, přičemž v budoucnu bychom rádi unijní diskurz porovnali s rétorikou ruskou. Nyní jsme však zvolili pouze úzce časově i tematicky zaměřenou analýzu. Ta pokrývala období let 2004–2009, tj. období tzv. první Barrosovy Komise, kdy zároveň došlo k řadě podstatných událostí, které zásadním způsobem ovlivnily energetické vztahy EU–Rusko. Současně jsme zkoumali pouze texty čtyř klíčových představitelů Evropské unie, kteří se ke vztahům s Ruskem a k energetické politice EU často vyslovovali, a také jejich úřadů. Jedná se o předsedu Evropské komise Josého Barrosa, dále komisařku pro vnější vztahy Benitu Ferrero-Waldnerovou a komisaře pro energetiku Andrise Piebalgse. Abychom se vyhnuli přílišnému zaměření na Evropskou komisi, do zkoumaného vzorku jsme jako čtvrtého začlenili také Javieru Solanu, vysokého představitele EU pro společnou zahraniční a bezpečnostní politiku.

Při vyhledávání dokumentů jsme vybrali takové, v nichž se vyskytovalo klíčové slovo „Rusko“ nebo „ruský“ a současně „energetika“ nebo „energetický/á“. Tímto způsobem jsme získali 62 dokumentů (oficiálních i neoficiálních projevů a rozhovorů). Ve všech případech

se jednalo o úplné a nekrácené verze projevů a rozhovorů vybraných představitelů Evropské komise a vysokého představitele pro SZBP. Podstatnou část (více jak tři čtvrtiny) všech interview a vystoupení jsme získali z oficiálních webových stránek jednotlivých komisařů a vysokého představitele pro SZBP. Pouze malou část (méně než jednu čtvrtinu) rozhovorů a projevů vybraných představitelů EU jsme získali z internetových stránek jiných institucí a organizací nebo stránek předních světových deníků či televizních a rozhlasových společností. Rozdělení zvolených vystoupení a rozhovorů podle autorů a doby jejich zveřejnění zachycuje tabulka č. 1.

Tabulka č. 1: Vystoupení a rozhovory vybraných představitelů Evropské komise a vysokého představitele pro SZBP v letech 2004–2009 k problematice energetických vztahů s Ruskem

Rok	Počet řečových aktů vybraných představitelů EU			
	A. Piebalgs	B. Ferrero-Waldner	J. M. Barroso	J. Solana
2004	1	0	1	0
2005	2	1	0	1
2006	4	4	2	1
2007	5	3	2	4
2008	5	6	0	5
2009	4	3	5	3
Celkem	21	17	10	14

Zdroj: Sestaveno autory

Jak je z tabulky č. 1 patrné, s tím, jak se postupně zvyšoval v EU zájem o energetiku jako důležitou ekonomickou, politickou i bezpečnostní otázku, roste i celkový počet řečových dokumentů, které prošly naším vyhledávacím filtrem (viz tabulka č. 2).

Tabulka č. 2: Celkový počet řečových projevů představitelů EU

Rok	Počet řečových aktů
2004	2
2005	4
2006	11
2007	14
2008	16
2009	15
Celkem	62

Zdroj: Sestaveno autory

Identickým způsobem jsme také získali klíčové dokumenty, které se zabývají Ruskem a energetikou a které byly publikovány jednotlivými orgány EU, především Evropskou ko-

misí, Radou EU, Evropským parlamentem a Evropskou radou. Ve všech případech se jedná o dokumenty, které jsme získali z oficiálních webových stránek jednotlivých orgánů EU. Zároveň v devíti případech jde o dokumenty legislativní povahy (většinou Sdělení Komise, ale také Zelená kniha nebo Akční plán). Výjimku z korpusu legislativních dokumentů představuje jeden pracovní dokument Evropské komise (European Commission 2008a), jeden Návrh usnesení Evropského parlamentu (European Parliament 2006) a jeden dokument Rady EU (Council of the European Union 2006). Rozdělení jednotlivých dokumentů mezi institucemi i v čase zachycují následující dvě tabulky (č. 3 a č. 4).

Tabulka č. 3: Dokumenty jednotlivých orgánů Evropské unie v letech 2004–2009 k problematice energetických vztahů s Ruskem

Rok	Počet dokumentů jednotlivých orgánů EU			
	Evropská komise	Rada EU	Evropský parlament	Evropská rada
2004	1	0	0	0
2005	0	0	0	0
2006	4	1	1	0
2007	1	0	0	1
2008	3	0	0	0
2009	0	0	0	0
Celkem	9	1	1	1

Zdroj: Sestaveno autory

Tabulka č. 4: Celkový počet unijních dokumentů

Rok	Počet dokumentů
2004	1
2005	0
2006	6
2007	2
2008	3
2009	0
Celkem	12

Zdroj: Sestaveno autory

Celkově se tedy jedná o 62 oficiálních i neoficiálních projevů a interview klíčových představitelů Evropské unie a 12 oficiálních dokumentů Evropské unie, legislativní i nelegislativní povahy, dohromady 74 textových jednotek.

3. Přístupy k energetickému diskurzu EU vůči Rusku

Předběžná analýza těchto dokumentů ukázala, že v energetickém diskurzu EU vůči Rusku se objevují tři základní přístupy – integrační, liberalizační a diverzifikační. Základní přehled těchto tří diskurzů, které budeme podrobněji rozebírat níže, nabízí tabulka č. 5.

Tabulka č. 5: Přehled diskurzů a identifikační znaky

Diskurz	Vzájemný vztah EU a Ruska	Symetrie/asymetrie	Dominantní aspekt vztahu	Teoretické koncepty
Integrační	Učitel a žák	Asymetrie	Ekonomika	Normativní mocnost EU, vzájemná závislost
Liberalizační	Obchodní partneři	Symetrie	Ekonomika	Komparativní výhody, neoliberalismus
Diverzifikační	Rivalové, potenciální nepřátelé	Symetrie	Bezpečnost	Hra s nulovým součtem, sekuritizace

Zdroj: Sestaveno autory

Integrační diskurz je takový, který zdůrazňuje pozitivní potenciál vzájemného vztahu Evropské unie a Ruska, protože oba aktéry chápe jako komplementární. Současně ale zdůrazňuje, že mezi Evropskou unií a Ruskou federací existují značné asymetrie, zejména z hlediska vyspělosti obou aktérů, efektivity jejich politických systémů i míry demokratických i ekonomických svobod. Proto by vzájemná spolupráce v energetické oblasti měla být založena na postupném převzetí unijního *acquis* Ruskem; to nejen že zajistí vzájemnou ekonomickou kompatibilitu obou aktérů, ale zároveň urychlí hospodářský, sociální i politický rozvoj Ruské federace. Na rozdíl od liberalizačního diskurzu (viz níže) integrační diskurz zdůrazňuje specifickou vazbu mezi Evropskou unií a Ruskou federací – nejsou prostými obchodními partnery, ale existuje mezi nimi speciální pouto, které se odráží i v potřebě zvláštních institucí, které jejich energetickou politiku regulují.

Integrační diskurz tak z teoretického hlediska vychází z těch konceptů aktérství Evropské unie, které zdůrazňují privilegované postavení Unie jakožto specifického aktéra, normativní mocnosti („normative power“; Manners 2002), jehož model vládnutí by ostatní světoví aktéři měli převzít. Zároveň je v oblasti energetické politiky integrační diskurz zaměřen čistě ekonomicky. Integrace Ruska s Evropskou unií je chápána v tom smyslu, že by Rusko mělo převzít relevantní normy, které se týkají hospodářské soutěže, ekonomické otevřenosti či investičního klimatu. Obecnější otázky související s liberálně demokratickým charakterem Evropské unie nebo dokonce problematika občanských svobod a lidských práv jsou z integračního diskurzu zcela vyloučeny.

Integrační diskurz je ale navíc svázán s druhým teoretickým konceptem, vzájemnou závislostí (interdependence). Právě proto, že jsou na sobě EU a Rusko vzájemně závislé (EU potřebuje ruské suroviny, Rusko potřebuje unijní platby), jsou podle teorie komplexní vzájemné závislosti (pro původní formulaci viz Keohane a Nye 1973) obě strany nuceny překonávat konfliktní situace a hledat dlouhodobé, oboustranně prospěšné řešení.

Liberalizační diskurz je v mnoha ohledech od diskurzu integračního zásadně odlišný. Přestože i on zdůrazňuje primárně ekonomické, a nikoliv politicko-bezpečnostní aspekty vzájem-

né spolupráce Evropské unie a Ruska, liší se především vnímáním postavení obou aktérů. Pro integrační diskurz je typický důraz na větší hospodářskou vyspělost EU a na asymetrii mezi Unii a Ruskem, z níž vyplývá nutnost jednostranné evropeizace (či spíše „EU-izace“) Ruska. Liberalizační diskurz vychází z přesvědčení, že je obecně třeba obchodní i jiné ekonomické vazby mezi aktéry světové ekonomiky co nejvíce liberalizovat, a tak dosáhnout toho, že jejich vztahy budou co nejméně narušovány politickými intervencemi. Je přitom víceméně jedno, zda o tyto intervence usiluje autoritářská vláda (v případě Ruské federace), nebo jiná regulační instituce (v případě Evropské unie).

V každém případě není klíčovým mottem tohoto diskurzu přibližování se jednoho aktéra k druhému, ale společné úsilí o co největší transparentnost a efektivitu sdíleného ekonomického prostředí. Byla-li ekonomika upřednostňována i v integračním diskurzu, pak v liberalizační je ještě dominantnější; zmínky o politice jsou zcela marginální anebo je politika cele podřízena ekonomické liberalizaci, protože ta v tomto pojetí může napomoci i politickému sblížení.

Liberalizační diskurz je veden podobnými argumenty jako neoliberalní teorie mezinárodních vztahů: Spolupráce, založená na komparativních výhodách a snaze o maximalizaci ekonomického užítu, motivuje aktéry k překonávání vzájemné nedůvěry, která pramení z existence těchto aktérů v mezinárodním anarchickém prostředí (Keohane 1989, Baldwin 1993). Snížení nedůvěry a naopak zvýšení transparentnosti a předvídatelnosti nakonec podle neoliberalů vede k obecnému poklesu konfliktnosti mezinárodního systému. Na rozdíl od integračního diskurzu, který pozitivně hodnotí vzájemnou závislost obou aktérů, liberalizační diskurz ale zůstává takřka výhradně na ekonomické rovině a politiku v podstatě ignoruje, o bezpečnosti ani nemluvě.

Třetí diskurz, který jsme předběžně identifikovali, je diskurz diverzifikační. Zatímco integrační a liberalizační diskurz jsou v některých ohledech příbuzné a lze si představit podvojně užití obou diskurzů současně jedním mluvčím, diverzifikační diskurz je zaměřen velmi odlišně. Především platí, že zatímco u obou předchozích je důraz kladen na ekonomickou stránku vzájemné spolupráce, diverzifikační diskurz si všímá politických a zejména bezpečnostních implikací unijní závislosti na Rusku. Diverzifikační diskurz proto často usiluje o argumentační posun směrem k sekuritizaci energetických vztahů s Ruskem (pro komplexní formulaci teorie sekuritizace viz Weaver 1995).

Vzájemná závislost současně není vnímána jako pozitivní element přispívající ke stabilizaci vzájemných vztahů, ale naopak jako riziko, které je třeba pokud možno minimalizovat. Vztah Ruska a Evropské unie je v principu symetrický, ale zároveň je třeba na oba aktéry nahlížet primárně jako na rivaly, jejichž vztahy se v některých ohledech blíží ke hře s nulovým součtem: usiluje-li EU o maximální možnou otevřenost ruského energetického sektoru, Rusko se takovému otevření brání; chtějí-li státy Unie chránit své distribuční sítě, Rusko usiluje o jejich ovládnutí; přeje-li si Evropská unie co možná největší pestrost dodavatelských zemí, je cílem Ruska takové diverzifikaci zabránit.

Diverzifikační diskurz odpovídá v termínech teorie mezinárodních vztahů politickému realismu (Gilpin 1984, Morgenthau a Thompson 1985). Oba aktéři se nacházejí v klasické situaci soupeření o omezené zdroje a s ním související využití těchto zdrojů pro posílení vlastní politické moci. Výhodnost či nevýhodnost vzájemné spolupráce v oblasti energetiky (stejně jako v jakémkoliv jiném hospodářském sektoru) je třeba vnímat nikoliv prizmatem ekonomického prospěchu, ale především politických zájmů obou aktérů. Cílem Unie pak musí být svou

závislost na Rusku co možná nejvíce omezit, získat nové dodavatele, vybudovat alternativní přepravní trasy a zvýšit tak svou vyjednávací sílu.

Při analýze zvolených dokumentů jsme postupovali tak, že jsme identifikovali klíčová slovní spojení či koncepty, které s těmito třemi diskurzů souvisejí. Přehled těchto termínů nabízí následující tabulka č. 6.

Tabulka č. 6: Přehled konceptů spojených s jednotlivými diskurzů

Diskurz	Pojmy spojené s daným diskurzem
Integrační diskurz	Integrace Spolupráce Partnerství Interdependence Dohoda o partnerství a spolupráci (PCA)
Liberalizační diskurz	Přístup na trh a tržní pravidla Liberalizace a investice Transparentnost Efektivita a reformy Energetická charta
Diverzifikační diskurz	Energetická bezpečnost Diverzifikace Alternativní trasy, zdroje a projekty Propojování energetické infrastruktury (mimo Rusko) Spolupráce s třetími zeměmi

Zdroj: Sestaveno autory

4. Přehled energetických diskurzů Evropské unie vůči Rusku

Identifikace základních přístupů a jejich definičních znaků v rámci energetického diskurzu EU vůči Ruské federaci v předešlé části se stala výchozím rámcem pro následnou detailnější analýzu integračního, liberalizačního a diverzifikačního diskurzu. Ve všech třech případech budeme zkoumat základní témata a jejich obsah a postoj Evropské unie ve vztahu k Rusku. Zároveň se zaměříme na společné, ale i rozdílné znaky a procesy těchto tří diskurzů.

4.1 Integrační diskurz

Navzdory současnému mediálnímu rozšíření pojmu „energetická bezpečnost“, který je spojován s diverzifikačním diskurzem, zůstává ve zkoumaných dokumentech integrační diskurz jednoznačně dominantní. Integrační diskurz je zde ale charakterizován značnou ambivalencí. Na jedné straně integrační diskurz sdílí s diskurzem liberalizačním důraz na oboustrannou prospěšnost, kdy „cílem by měla být integrace trhů Evropské unie a Ruské federace s energiemi, a to oboustranně prospěšným, vzájemným, transparentním a nediskriminačním způsobem“ (European Commission 2006a: 4), což by naznačovalo symetrické chápání vzájemných vztahů. Tento důraz je patrný také v souvislosti s častým používáním termínu „partnerství“, který také podtrhuje rovnocenný charakter obou aktérů. Proto může Evropská komise ve své Zelené knize: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii

z roku 2006 tvrdit, že „skutečné (energetické) partnerství by oběma stranám přineslo bezpečnost a předvídatelnost, a tím by připravilo cestu nezbytným dlouhodobým investicím do nových kapacit“ (European Commission 2006b: 16).

Symetrie mezi oběma partnery je často interpretována v utilitaristickém slova smyslu: tedy oba partneři se nenacházejí v identické situaci (což je koneckonců dáno tím, že Rusko suroviny vlastní, zatímco EU je potřebuje), ale jejich vztah může oběma přinést stejný užitek. Proto tedy „EU a Rusko by měly vidět vzájemně dlouhodobé užítky z nového energetického partnerství, které by bylo založeno na rovnováze mezi očekáváním a zájmy obou stran“ (European Commission 2006b: 3).

Podstatné pro integrační diskurz ovšem je, že symetrie z hlediska prospěšnosti partnerství je spojena se značnou asymetrií z hlediska přizpůsobení se (čímž se integrační diskurz liší od diskurzu liberalizačního). Tato asymetrie souvisí s tím, že integrační diskurz vychází z premisy, že členské státy EU již integrovány jsou a k efektivním energetickým vztahům s Ruskem lze dospět integrací Ruska, tj. jeho přijetím těch norem EU, které se týkají energetiky a mezinárodního obchodu.

Důvody pro toto jednostranné přizpůsobení jsou v analyzovaných dokumentech místy vyjádřeny překvapivě otevřeně. Např. komisařka Ferrero-Waldnerová trvá na tom, že důvodem je fakt, že kvůli Rusku „členské státy nebudou ochotny znovu všechno projednávat“ (Ferrero-Waldner 2009a). Podobně Benita Ferrero-Waldner v tomtéž textu konstatuje, že „je třeba vzít v úvahu, že zde máme dvacet sedm členských států, za něž vyjednáváme s jednou zemí, velkou zemí – ale přesto zde máme jednu zemi a na druhé straně dvacet sedm zemí společně“ (Ferrero-Waldner 2009a).

Druhým rozdílem mezi integračním a liberalizačním diskurzem, který jsme v textech identifikovali, je přesvědčení zastánců energetické integrace, že podmínkou úspěšné spolupráce není jenom liberalizace trhů jako taková, ale především vytvoření jasného institucionálního rámce, jenž by vzájemné vztahy obou aktérů reguloval. Proto se také pojem „spolupráce“ velmi často objevuje ve spojitosti s výzvami, aby byl vytvořen regulační a právní rámec energetických vztahů EU a Ruska. Proto Evropská komise tvrdí, že je nezbytná shoda „na navrhovaných zásadách pro budoucí energetickou spolupráci“ (European Commission 2006c: 4).

K těmto zásadám bývá nejčastěji řazeno vytvoření spolehlivého systému včasného varování v případě výpadku dodávek (např. Solana 2007, Ferrero-Waldner 2007b, Solana 2009b nebo Ferrero-Waldner 2009a) a konání pravidelných konzultací, ať už v rámci „energetického dialogu“ nebo mimo něj (Ferrero-Waldner 2007a: 5, Ferrero-Waldner 2007b: 2, Piebalgs 2007a). Zajímavé přitom je, že ačkoliv volání po mechanismu včasného varování a dalších podobných opatřeních vyrůstá z negativních zkušeností z minulosti, nabývá v integračním diskurzu přijetí takovýchto opatření ryze pozitivní podoby.

V těchto požadavcích EU vůči Rusku je možné najít určitou míru evropeizace, která se dále projevuje například v doporučení, podle kterého by se „evropské *acquis* mohlo stát referenčním rámcem pro reformu energetického sektoru, která by měla být realizována v Rusku“ (European Commission 2004: 14). Stejný dokument Evropské komise pak na jiném místě uvádí, že „principy vnitřního energetického trhu, jako jsou energetická efektivita, reforma sektoru s elektřinou a plynem, stejně jako unbundling by se měly stát součástí referenčního rámce restrukturalizace ruského energetického sektoru“ (European Commission 2004: 11).

Velmi specificky je také pojímána vzájemná závislost obou aktérů. Především se všechny texty – navzdory obvyklému mediálnímu obrazu – shodují nejen na tom, že se nejedná o jednostrannou závislost EU na Rusku, ale o závislost vzájemnou: „Rusko se snaží zajistit poptávku po dodávkách energií prostřednictvím evropského trhu. EU potřebuje ruské zdroje... Je zde zřejmá interdependence“ (European Commission 2006c: 3, podobně také Ferrero-Waldner 2009b: 2 nebo Piebalgs 2006a, 2007a a 2008a). Jindy je toto tvrzení posíleno konstatováním, že „naše vzájemná závislost je velmi silná“ (Solana 2008d, Piebalgs 2007b), nebo podtrženo pleonasmem „vzájemná interdependence“ (Solana 2007, podobně také Solana 2008c: 2, Solana 2009a, Barroso 2006a).

Tato vzájemná závislost podle většiny textů nejen přetrvává i do budoucna (srov. Solana 2007), ale její pokračování v budoucnu vůbec není vnímáno jako cosi problematického. Naopak například komisařka Ferrero-Waldner potvrdila, že cílem politiky unie není odstranit tuto závislost, ale „řídit ji“, a zdůrazňovala, že Evropská unie „nechce Rusko nahradit“ (Ferrero-Waldner 2009b: 2).

Naše analýza ovšem ukázala, že některé texty vedle sebe neproblematicky kladou argumenty a koncepty integračního diskurzu společně s argumenty a koncepty diskurzu liberalizačního. Na mnoha místech představitelé EU naznačují, že liberalizace a integrace s EU jsou přinejmenším spojené nádoby, nebo dokonce takřka identické procesy. Nejpregnantněji toto spojení shrnuje Javier Solana, když říká, že „potřebujeme evropský rámec pro energetiku, který by byl založen na vládě zákona a na reciprocitě“ (Solana 2008b: 2), přičemž oním evropským rámcem přitom míní rámec vycházející z unijní pozice.

Tedy na jedné straně vytváření jednotného přístupu k energetickým vztahům (který ovšem má v zásadě vycházet z přiblížení se Rusku EU) a současně na straně druhé ekonomicky liberální výklad tohoto přístupu. To se potom projevuje v detailnější argumentaci: někdy je současně, tj. v tomtéž odstavci či v jediné větě, zmiňován mechanismus včasného varování a liberalizace (Ferrero-Waldner 2007b: 2), jindy tentýž mechanismus a „pozitivní investiční klima“ v Rusku (Solana 2007), nebo také nutnost uzavření nové dohody Ruska s EU¹ paralelně s transparentností (Ferrero-Waldner 2008a: 3, Piebalgs 2008b).

4.2 Liberalizační diskurz

Integrační diskurz kladl důraz zejména na institucionální rámec energetické spolupráce a budování partnerství mezi EU a Ruskem pomocí postupné integrace. V případě diskurzu liberalizačního je hlavní myšlenkou přesvědčení, že vytvoření plně funkčního a propojeného vnitřního trhu s energiemi uvnitř EU a současně s tím rozšíření pravidel liberalizovaného trhu s energiemi za hranice Unie² přispěje k bezpečnému zajištění energetických dodávek, zvýšení konkurenceschopnosti a předvídatelnosti a zlepšení energetických vztahů³ (Barroso 2006b a 2007a, European Commission 2006c, Solana 2006). Andris Piebalgs v tomto ohledu například tvrdil: „Pokračující liberalizace energetického trhu EU a rozvoj společné vnější energetické politiky EU mají dopad i na bilaterální spolupráci Evropské unie a Ruské federace v oblasti energetiky“ (Piebalgs 2007a, ale též Ferrero-Waldner 2008a, Barroso 2006a, European Commission 2008a: 7).

Přítomnost liberalizačního diskurzu je ve zkoumaných dokumentech a projevech velmi často spojována s diskurzem integračním, se kterým, i přes výše uvedené rozdíly, sdílí řadu

společných aspektů. Liberalizační diskurz, podobně jako integrační, upřednostňuje převážně ekonomickou stránku spolupráce EU a Ruska a vzájemnou důležitost obou aktérů v energetické interakci, kdy „Rusko je nejdůležitější dodavatel energetických produktů do EU. (...) EU je nejvýznamnějším trhem pro vývoz energetických produktů z Ruska a generuje významnou část ruských příjmů z exportu“ (European Commission 2008a: 7, Piebalgs 2006b, Council of the European Union 2006). Ve vztazích EU a Ruska přitom liberalizační diskurz zcela jasně zdůrazňuje symetrii spíše než asymetrické postavení.

Oba diskurzy se shodují také na výhodách oboustranné energetické spolupráce Evropské unie a Ruské federace založené na tržních principech a obsahu nové dohody. Podle dokumentu Komise je prioritou zahraniční politiky EU v oblasti energetiky posílení vztahů s Ruskem „sjednáním nové komplexní rámcové dohody, včetně plnohodnotného partnerství v oblasti energetiky výhodného pro obě strany, která vytvoří podmínky potřebné pro nové investice. ... a měla by být založena na tržních principech...“ (European Commission 2007: 22). Stejně tak význam nové dohody a z ní plynoucí ekonomické výhody vyzdvihla v jednom ze svých projevů Benita Ferrero-Waldner: „... existuje velký zájem z obou stran pro vyjednávání nové dohody, která posílí pozici Ruska a Evropské unie na vzájemných energetických trzích“ (Ferrero-Waldner 2008a).

Klíčovými pojmy liberalizačního diskurzu jsou trh s energetickými produkty a vzájemný přístup EU na ruský energetický trh a obráceně, přičemž nediskriminační přístup EU a Ruska na vzájemné energetické trhy by měl přispět k posílení a ke zvýšení efektivity spolupráce. Tuto myšlenku velmi jasně zdůraznili například Andris Piebalgs nebo Benita Ferrero-Waldner: „Co potřebujeme, je reciprocita, ... a skutečně rovné podmínky, týkající se přístupu na trh ... abychom zvýšili stabilitu a předvídatelnost v našich energetických vztazích...“ (Ferrero-Waldner 2006a, Piebalgs 2006a, ale také Barroso 2006a a 2007a, Solana 2008a).

Snahy Ruska na silnější zastoupení na vnitřním trhu EU s energií jsou tak velmi často vázány na stejný požadavek a očekávání ze strany EU, která „chce spravedlivý přístup Ruska v rámci vzájemných vztahů v oblasti energie, týkající se dodávek energie z Ruska...“ (European Commission 2006c: 4). Podobně se vyjádřila Ferrero-Waldner: „Naším společným cílem by mělo být ... otevření trhu a spravedlivý a nediskriminační přístup k přepravním sítím...“ (Ferrero-Waldner 2006b a 2007a), ale i José Barroso: „Souhlasíme s tím, že Rusko potřebuje předvídatelnost z EU, ale my také potřebujeme předvídatelnost z Ruska“ (Barroso 2006b). Důležitou úlohu přitom hrají prostředky, kterými má být daného stavu dosaženo.

Vybrané dokumenty a projevy zmiňují jednak úspěšnou liberalizaci ve smyslu co nejotevřenějšího ruského trhu s energiemi. Liberalizace energetického trhu v Rusku představuje podle Komise jeden z hlavních předpokladů účinného a ekonomicky výhodného partnerství, protože „liberalizace energetického trhu v Rusku v souladu s jeho vnitřními cíli může zajistit stabilitu a předvídatelnost poptávky po ruském zemním plynu a vyjasnit podmínky, za kterých by ruské společnosti mohly investovat v oblasti zpracování a distribuce v EU“ (European Commission 2008b: 9, Piebalgs 2006a a 2008a).

Liberalizace je považována za nezbytný předpoklad pro zlepšení a zvýšení investic do energetického sektoru. To potvrdil například Andris Piebalgs, když kladně hodnotil situaci na ruském trhu s elektřinou, který „je liberalizován a přitahuje významné investice z evropských firem“ (Piebalgs 2007). Nedostatečné investice naopak představují potenciální riziko. Na tomto příkladu lze sledovat určitou změnu oproti předchozímu pozitivnímu hodnocení Ruska, kdy například jeden z dokumentů Evropské komise v souvislosti s nedostatečnou výší investic

do ruské výroby, přepravy a distribuce energetických produktů vyjádřil obavy, že „Rusko nemusí být schopno odpovídajícím způsobem uspokojit rostoucí poptávku v zahraničí“ (European Commission 2008a: 7, ale také Piebalgs 2008a, Ferrero-Waldner 2006a).

K další skupině návrhů na zlepšení přístupu EU a Ruska na vzájemné energetické trhy náleží především transparentnost, kdy „EU si klade za cíl vytvořit skutečně rovné podmínky, tj. transparentnosti, zákazu diskriminace..., zejména v přístupu k ruskému těžebnímu sektoru a vlivu státu v energetickém sektoru“ (European Commission 2008a: 7). Podle dokumentů Komise „každé z těchto zlepšení by přispělo k tomu, že by zdroje pro Evropu a dodávky z Ruska byly rozmanitější a spolehlivější“ (European Commission 2008b: 9, European Commission. 2006c: 3), neboť je to „nedostatek transparentnosti a informací, které podkopávají vzájemnou důvěru“ (Piebalgs 2008b, European Commission 2008a: 7).

Velmi specifické téma, které se nachází na rozhraní integračního a liberalizačního diskurzu, představuje Dohoda o energetické chartě (ECT).⁴ Do integračního diskurzu náleží ECT především jako legislativní rámec, na jehož principech „je potřeba budovat skutečné energetické partnerství s Ruskem“ (Ferrero-Waldner 2008b, Barroso 2006a). Pro Rusko ovšem představuje Dohoda o energetické chartě velmi sporné téma a odmítá být pravidly ECT vázáno. Proto se vedle požadavku na sledování principů Dohody o energetické chartě v energetických vztazích s Ruskem velmi často objevila snaha, „aby Rusko ECT ratifikovalo“, a úsilí o „urychlení ratifikace ECT ze strany Ruska“ (European Commission 2008a, European Commission 2006c, European Parliament 2006). Naproti tomu svým požadavkem na liberalizaci v podobě zajištění otevřeného, transparentního a konkurenceschopného energetického trhu patří Dohoda o energetické chartě do diskurzu liberalizačního (Barroso 2006a, Piebalgs 2006a a 2008a, Ferrero-Waldner 2007a a 2008a).

4.3 Diverzifikační diskurz

Třetím diskurzem analyzovaným v této části článku je diskurz diverzifikační. Proti oficiálnímu přístupu Evropské unie k zabezpečení dodávek energetických komodit prostřednictvím interních i externích opatření, se diverzifikační diskurz výrazně zaměřuje na vnější energetickou politiku. Tento posun je reprezentován rétorikou o zranitelnosti EU s ohledem na potřebu zvýšit dovoz energetických zdrojů a výzvou ke snížení závislosti na hlavních energetických dodavatelích, kdy například „plynová krize demonstrovala zranitelnost plynové bezpečnosti EU. Ke snížení rizika z budoucího přerušení dodávek zemního plynu potřebujeme větší diverzifikaci našich dodávek plynu, dodavatelů a přepravních tras“ (Piebalgs 2009a, Barroso 2009a). V tomto ohledu je energetická bezpečnost chápána nejen jako požadavek právního prostředí zajišťující rovný přístup subjektů na trh s energiemi, ale spíše jako jeden z cílů, který odkazuje na nutnost, aby Evropská unie měla strategii pro vnější energetické vztahy.

Diverzifikační diskurz se od předchozích dvou diskurzů liší v řadě ohledů. Zatímco u integračního a liberalizačního diskurzu je zdůrazněna zejména ekonomická stránka vzájemné spolupráce, diverzifikační diskurz si všímá politických a především bezpečnostních dopadů energetické závislosti EU na Rusku. Podle jednoho z dokumentů Evropské komise „... bude závislost EU na Rusku jako hlavního dodavatele nadále silná a může být zdrojem znepokojení“ (European Commission 2008a: 7). Podobně se vyjádřil také Javier Solana: „Plynová krize mezi Ruskem a Ukrajinou letos v zimě měla vážné následky pro zákazníky v EU“ (Solana 2008a).

Diverzifikační diskurz proto bývá velmi často označován také jako diskurz sekuritizační. To se projevuje jednak v jeho argumentačním posunu směrem k chápání energetických vztahů s Ruskou federací jako bezpečnostní otázky, ale také silným požadavkem na zajištění energetické bezpečnosti ve smyslu zabezpečení plynulých a nepřerušovaných energetických dodávek. Proto například komisař pro energetiku Andris Piebalgs hovořil o tom, že „hrozba přerušení dodávek zemního plynu byla jedním z hlavních důvodů pro zvýšení zájmu Evropské unie o energetickou bezpečnost“ (Piebalgs 2009a nebo Ferrero-Waldner 2008b), přičemž „druhým nástrojem zajištění energetické bezpečnosti je rozmanitost. Ta znamená diverzifikaci zdrojů energie“ (Piebalgs 2008c, Solana 2006).

Dalším rozdílem mezi diverzifikačním diskurzem na straně jedné a liberalizačním a integračním diskurzem na straně druhé je percepce Ruské federace v energetických vztazích s Evropskou unií. Zatímco v integračním a liberalizačním diskurzu je Ruská federace, až na některé výjimky, považována převážně za spolehlivého a důvěryhodného dodavatele energetických dodávek. V diverzifikačním diskurzu tomu tak jednoznačně není, což dokládá například odpověď Andrise Piebalgse na otázku, zda plynová krize podkopala důvěryhodnost obou zemí, „je velmi těžké říct ano, nebo ne. Řekl bych, že důvěra je porušena, protože můžeme být kdykoliv odříznuti“ (Piebalgs 2009b).

Přestože jsme ve zkoumaných dokumentech a projevech nenašli žádná mediálně rozšířená přirovnání typu Rusko jako „hrozba“ či „nepřítel“, ani jiná slovní spojení vytvářející silně negativní obraz Ruska, k určitému posunu ve vnímání Ruska v Evropské unii došlo. Zejména v důsledku několika sporů mezi Ruskou federací a Ukrajinou o ceny zemního plynu, kdy bylo pro EU zcela nepřijatelné, „aby se evropští spotřebitelé stávali rukojmími sporů mezi Ruskem a Ukrajinou“ (Barroso 2009a). Změnu ve vnímání Ruské federace je možné dále vyzorovat na příkladu dvou dokumentů Evropské komise.

První uvedený dokument z roku 2004 považoval Rusko nejen za jednoho z nejvýznamnějších dodavatelů fosilních paliv, ale „v některých ohledech i nejslibnější (zejména geograficky) alternativu vůči Blízkému východu“, odkud přicházejí energetické dodávky do Evropy (European Commission 2004: 2). Naproti tomu dokument Evropské komise z roku 2008 zdůraznil obavy z možné nestability ruských energetických dodávek do Evropské unie: „i když Rusko bylo po celá desetiletí spolehlivým dodavatelem energetických produktů do EU, spory s tranzitními státy ... zvyšují obavy o budoucí dodávky“ (European Commission 2008a: 7). Stejně tak se vyjádřil Andris Piebalgs: „Chceme diverzifikovat nejen proto, že se obáváme Ruska, ale i proto, že diverzifikace je obecně dobrá...“ (Piebalgs 2009b, ale také Barroso 2006b, 2007b a 2009a).

Diverzifikační diskurz se od obou předchozích diskurzů odlišuje také otázkou postavení Evropské unie a Ruska v energetických vztazích. Oproti integračnímu a liberalizačnímu diskurzu, které definují vztahy EU a Ruska pojmem partnerství, je třeba v diverzifikačním diskurzu nahlížet na oba aktéry primárně jako na rivaly. To nepřímou potvrdil například předseda Evropské komise José Barroso svým shrnutím: „Rusko je významným partnerem pro Evropskou unii v oblasti energetiky, ale není a nesmí být jediným partnerem EU. To je důvod, proč EU začala rozvíjet energetické dohody s několika našimi partnery“ (Barroso 2006b).

Potřebu získat nové alternativní dodavatele zemního plynu vedle Ruska zdůraznil také komisař pro energetiku Andris Piebalgs s odůvodněním, že nesmíme očekávat, že „veškerý plyn půjde pouze z Ruska“ (Piebalgs 2005), neboť jsou i jiné zdroje plynu, „které se dají srovnat s objemem plynu, který dostáváme z Ruska“ (Piebalgs 2009b). Piebalgs zároveň naznačil,

se kterými zdrojovými oblastmi by měla Evropská unie jednat o dodávkách plynu: „Je sice pravda, že Rusko má největší zásoby plynu na světě, ale největší zásoby plynu pro plynovod Nabucco⁵ jsou v zemích Blízkého východu a regionu Kaspického moře“ (Piebalgs 2007b). Stejně tak „rozvíjíme nové iniciativy s alternativními dodavateli v regionu Střední Asie, severní Afriky a Severní Ameriky“ (Piebalgs 2007c, ale také European Council 2007).

Vedle zdrojových oblastí a států jsou v diverzifikačním diskurzu zmíněny také konkrétní projekty, na které by se měla Evropská unie zaměřit. Podle předsedy Evropské komise José Barrosa si „projekty na diverzifikaci zdrojů a přepravních tras zemního plynu také zaslouží naši podporu. Myslím strategické projekty v rámci jižního koridoru,⁶ jako je Nabucco, které přinesou zemní plyn z oblasti Kaspického moře...“ (Barroso 2009b, ale také European Commission 2007: 10, Solana 2009a, Piebalgs 2007b).

Na druhou stranu samotná diverzifikace ve vztazích mezi Evropskou unií a Ruskou federací není prezentována jako proces vzdalování se nebo dokonce ukončení energetické interakce, protože i když „bude nezbytné mít více plynovodů, více možností a dokonce více zdrojů ... Rusko zůstane i v budoucnu náš největší dodavatel“ (Ferrero-Waldner 2009a).

5. Závěr

Otázka energetických vztahů Evropské unie s Ruskou federací představuje dlouhodobě a intenzivně diskutované téma v EU, a to jak na unijní úrovni, tak také na úrovni národní v rámci členských států. Zároveň se tato otázka stala tématem řady vědeckých prací a odborných článků. Podstatná část těchto studií a publikací se zaměřuje na analýzu současného stavu energetických vztahů EU–Rusko, případně na teoretické modely spolupráce či vysvětlení příčin vzniku konfliktních otázek v energetické interakci. Naopak jen v několika málo případech je zkoumána otázka energetického diskurzu Evropské unie vůči Rusku.

Hlavním cílem naše článku bylo identifikovat možné přístupy k energetickému diskurzu EU vůči Rusku na unijní úrovni a následně jednotlivé diskurzy analyzovat a interpretovat. Jako základ pro zkoumání energetického diskurzu EU byly použity dokumenty vybraných institucí EU a projevy tří představitelů Evropské komise a vysokého představitele EU pro SZBP v letech 2004–2009. Následná analýza ukázala přítomnost tří diskurzů Evropské unie vůči Rusku: 1) integračního, 2) liberalizačního a 3) diverzifikačního. V rámci těchto diskurzů jsme se pak zaměřili na: a) společné a rozdílné prvky jednotlivých diskurzů, b) jejich klíčová témata a c) percepci Ruska ze strany Evropské unie.

Dominantním energetickým diskurzem EU vůči Rusku je diskurz integrační, který klade důraz na oboustrannou prospěšnost energetické kooperace Evropské unie a Ruska vyplývající ze vzájemné závislosti. S diskurzem integračním je propojený druhý diskurz liberalizační. Diskurz liberalizační, podobně jako integrační, zdůrazňuje především ekonomickou stránku vzájemné spolupráce a význam Evropské unie pro Rusko a obráceně v tržních podmínkách. Oba diskurzy se také shodují na výhodách oboustranné energetické spolupráce založené na podmínkách nové dohody a přístupu EU a Ruska na vzájemné energetické trhy.

Třetím samostatným diskurzem je diskurz diverzifikační, který nabývá na síle především v dobách tzv. energetických krizí. Diverzifikační diskurz, který bychom mohli také označit jako diskurz sekuritizační, si všímá zejména politické a bezpečnostní stránky energetických

vztahů mezi Evropskou unií a Ruskou federací. Tím se podstatným způsobem liší od diskurzu liberalizačního a integračního.

Poznámky:

1. Základním právním rámcem pro spolupráci mezi Evropskou unií a Ruskou federací je Dohoda o partnerství a spolupráci (PCA), která byla podepsána v červnu 1994 a vstoupila v platnost 1. 12. 1997 na období 10 let. Platnost stávající Dohody o partnerství a spolupráci vypršela v prosinci roku 2007 s tím, že po uběhnutí této doby bude podle čl. 106 PCA její platnost každoročně automaticky prodloužena, pokud ji jedna ze stran nevypoví. V současné době je Dohoda předmětem renegotiace, přičemž na obsah a podobu nové Dohody o partnerství a spolupráci existují z obou stran principiálně rozdílné názory a přístupy. Energetika by v nové smlouvě měla hrát důležitou roli.
2. Příkladem je Energetické společenství z roku 2005, jehož cílem je zajištění stabilního investičního prostředí a vytvoření vnitřního trhu s elektřinou a zemním plynem mezi ES a smluvními stranami.
3. Cíl liberalizace vnitřního energetického trhu v EU bývá nejčastěji spojován s tzv. liberalizačními balíčky. Prozatím poslední iniciativu představuje třetí liberalizační balíček ze září 2007, jehož cílem bylo vytvořit právní podmínky pro další liberalizaci trhů s elektřinou a plynem. Patrně nejvýznamnějším aspektem liberalizačního balíčku je tzv. vlastnický unbundling (vlastnické oddělení produkčních kapacit od přenosu a distribuce energií). Třetí liberalizační balíček vstoupil v platnost v září 2009 a následně měly členské země 18měsíční lhůtu k zajištění jeho implementace do národního práva. Balíček v současné podobě představuje soubor dvou směrnic věnovaných vnitřnímu trhu s elektřinou a zemním plynem (dále srov. směrnice č. 2009/72/ES a směrnice č. 2009/73/ES) a tři nařízení – dvě upravují pravidla pro přístup na trhy s elektřinou a plynem (dále srov. nařízení č. 2009/714/ES a nařízení č. 2009/715/ES) a jedno zřizuje Agenturu pro spolupráci energetických regulátorů (ACER) (dále srov. nařízení č. 2009/713/ES).
4. Dohoda o energetické chartě (ECT) byla podepsána v prosinci 1994 v Lisabonu, v platnost vstoupila v dubnu 1998. Cílem ECT je podpora dlouhodobé spolupráce v oblasti energetiky, založené na komplementaritě a vzájemné výhodnosti. Rusko sice ECT podepsalo v roce 1994, ale ratifikaci se brání. V říjnu 2009 se pak Rusko rozhodlo k jednostrannému vypovězení tohoto provizorního stavu a oficiálně oznámilo svůj úmysl odstoupit od někdejšího podpisu ECT. Hlavní překážkou pro ruskou ratifikaci jsou podmínky týkající se energetického tranzitu.
5. Plynovod Nabucco je hlavním projektem EU v rámci tzv. čtvrtého/jižního energetického koridoru, který by měl ročně přivádět do střední Evropy 31 mld. m³ plynu, aniž by procházel ruským územím či územím nejvytíženějších tranzitních států Ukrajiny a Běloruska.
6. V rámci tzv. čtvrtého/jižního energetického koridoru plánuje Evropská unie vybudovat řadu plynovodů, které by měly do členských států Evropské unie přivést zemní plyn z Blízkého východu a Kavkazu, případně ze Střední Asie. Vedle plynovodu Nabucco se jedná například o tyto projekty: Transadriatický plynovod (TAP), propojení Turecko–Řecko–Itálie (ITGI), propojení mezi Ázerbájdžánem, Gruzii a Rumunskem (AGRI), plynovod White Stream, Transkaspický plynovod a nově Jihovýchodní evropský plynovod (SEEP).

Použité zdroje:

- Aalto, Pami, ed. 2008. *The EU-Russian Energy Dialogue: Europe's Future Energy Security*. University of Tampere: Ashgate.
- Baghad, Gadwat. 2006. „Europe's Energy Security: Challenges and Opportunities.“ *International Affairs* 82, č. 5, 961–975.

- Baldwin, David A., ed. 1993. *Neorealism and Neoliberalism: the Contemporary Debate*. New York: Columbia University Press.
- Böhme, Dimo. 2011. *EU-Russia Energy Relations: What Chance for Solutions? A Focus on the Natural Gas Sector*. Potsdam: Iniversitätverlag Potsdam.
- Cox, Robert W. 1981. „Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory.“ *Millennium – Journal of International Studies* 10, č. 2, 126–155.
- Gilpin, Robert G. 1984. „The Richness of the Tradition of Political Realism.“ *International Organization* 38, č. 2, 287–304.
- Johnson, Debra a Robinson, Paul, eds. 2008. *Perspectives on EU-Russia Relations*. London and New York: Routledge.
- Keohane, Robert O. 1989. „Neoliberal Institutionalism: A Perspective on World Politics.“ In: *International Institutions and State Power: Essays in International Relations Theory*. Ed. Robert O. Keohane. Boulder: Westview Press, 1–20.
- Keohane, Robert O. a Nye, Joseph S. 1973. „Power and interdependence.“ *Survival* 15, č. 4, 158–165.
- Khasson, Viktoriya. 2009. *Discourses and Interests in EU-Russia Energy Relations*. Leuven: Institute for International and European Policy.
- Kubálková, Vendulka et al. 1998. *International Relations in a Constructed World*. New York: M.E. Sharp.
- Le Coq, Chloé a Paltseva, Elena. 2009. „Measuring the security of external energy supply in the European Union.“ *Energy Policy* 37, č. 11, 4474–4481.
- Liuhto, Kari, ed. 2009. *The EU-Russia gas connection*. Turku: Pan-European Institute.
- Manners, Ian. 2002. „Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?“ *JCMS: Journal of Common Market Studies* 40, č. 2, 235–258.
- Milliken, Jennifer L. 1999. „The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods.“ *European Journal of International Relations* 5, č. 2, 225–254.
- Milov, Vladimir. 2006. „The Use of Energy as a Political Tool.“ *EU-Russia Centre Review* 1, č. 1, 12–22.
- Milov, Vladimir. 2008. *Russia and the West – The energy factor*. Institute français des relations internationales + Center for Strategic and International Studies.
- Monaghan, Andrew. 2006. „Dilemma energetičeskoj bezopasnosti.“ *Pro et Contra* 10, č. 2–3, 16–32.
- Monaghan, Andrew. 2007. *Russia and Security of Europe’s Energy Supplies: Supplies Security in Diversity?* Defence Academy of the United Kingdom: Conflict Studies Research Centre.
- Morgenthau, Hans J. a Thompson, Kenneth W. 1985. *Politics among Nations: the Struggle for Power and Peace*. Boston: McGraw-Hill Higher Education.
- Proedrou, Filippos. 2007. „The EU-Russia Energy Approach under the Prism of Interdependence.“ *European Security* 16, č. 3–4, 329–355.
- Romanova, Tatiana. 2009. *The EU-Russian Energy Dialogue: What Cause Limited Progress?* St. Petersburg: School of International Relations.
- Sánchez Andrés, Antonio. 2007. *Russia and Europe Mutual Dependence in the Energy Sector*. Real Instituto Eleano.
- Searle, John R. 1979. *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stern, Jonathan. 2006. „Natural Gas Security Problem in Europe: the Russian-Ukrainian Crisis of 2006.“ *Asia-Pacific Review* 13, č. 1, 32–59.
- Tichý, Lukáš. 2010. „Rozpory v energetických vztazích EU – Rusko.“ *Revue Politika* 8, č. 12.
- Tichý, Lukáš. 2011. „Vztahy mezi Evropskou unií a Ruskou federací v sektoru zemního plynu.“ *Středoevropské politické studie* 13, č. 2–3, 189–219.
- Weaver, Ole. 1995. „Securitization and Desecuritization.“ In: *On Security*. Ed. Ronnie Lipschultz. New York: Columbia University Press, 46–86.
- Wodak, Ruth a Chilton, Paul, eds. 2005. *A New Agenda in (Critical) Discourse Analysis: Theory, Methodology, and Interdisciplinary*. Amsterdam: J. Benjamins B.V.

Seznam dokumentů, projevů a rozhovorů:

- Barroso, José Manuel. 2006a. *A European strategy for energy: closing speech*. Conferência DN Lisboa, SPEECH/06/649, 30. října 2006.
- Barroso, José Manuel. 2006b. *Opening speech of the External Energy Conference by EU Commission President Barroso*. Brussels, 20. listopadu 2006.
- Barroso, José Manuel. 2007a. *Energising Europe: a real market with secure supply*. Opening remarks at press conference on the Commission's energy package, SPEECH/07/553, Brussels, 19. září 2007.
- Barroso, José Manuel. 2007b. *The EU: ending the doubts on energy and climate change*. IFRI energy programme, SPEECH/07/332, Brussels, 24. května 2007.
- Barroso, José Manuel. 2009a. *Statement of President Barroso on the resolution of the Ukraine-Russia Gas Dispute*. SPEECH09/12, Brussels, 20. ledna 2009.
- Barroso, José Manuel. 2009b. *European Energy Policy for the 21st century*. BDEW conference, SPEECH/09/311, Berlin, 24. června 2009.
- Council of the European Union. 2006. *Second meeting of the Permanent Partnership on Energy between the EU and Russia*. Moscow, 16417/06 (Presse 355), 8. prosince 2006.
- European Commission. 2004. *Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament. The Energy Dialogue between the European Union and the Russian Federation between 2000 and 2004*. Brussels, 13. prosince 2004, COM(2004) 777 final.
- European Commission. 2006a. *External policy to serve Europe's energy interest*. Paper from Commission/SG/HR for the European Council, Brusels, červen 2006, S160/06.
- European Commission. 2006b. *Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy*. Brussels, 8. března 2006, COM(2006) 105 final.
- European Commission. 2006c. *Communication from the Commission to the European Council. External energy relations – from principles to action*, Brussels, 12. října 2006, COM(2006) 590 final.
- European Commission. 2007. *Communication from the Commission to the European Council and the European Parliament. An Energy Policy for Europe*. Brussels, 10. ledna 2007, COM(2007) 1 final.
- European Commission. 2008a. *Communication from the Commission to the Council. Review of EU-Russia relations pursuant to conclusions of the Extraordinary European Council of September 1, 2008*. Commission staff working document, Brussels, 5. listopadu 2008, SEC(2008) 2786.
- European Commission. 2008b. *Communication from the Commission to the European Parliament, the council, the European Economic and Social Committee of the Regions. Second Strategic Energy Review. An EU Energy Security and Solidarity Action Plan*. Brussels, 13. listopadu 2008, COM(2008) 781 final.
- European Council. 2007. *Action Plan (2007–2009) Energy Policy for Europe (EPE)*. Following the conclusions of the European Council of 8.–9. března 2007, Brussels, 8. 3., SEC(2007)1548.
- European Parliament. 2006. *Motion for a Resolution on the security of supply of energy in the European Union*. 31. ledna 2006, B6-0000/2006.
- Ferrero-Waldner, Benita. 2006a. *The European Union and Russia – developing our shared European continent*. European Studies Institute, Moscow State Institute for International Relations (MGIMO), SPEECH/06/623, Moscow, 23. října 2006.
- Ferrero-Waldner, Benita. 2006b. *Opening Address Conference: Towards an EU External Energy Policy to Assure a High Level of Supply Security*. SPEECH/06/710, Brussels, 20. listopadu 2006.
- Ferrero-Waldner, Benita. 2007a. *European External Relations and Energy Policy: Towards an international energy strategy*. EWI/F.A.Z. – Energy Conference, SPEECH/07/517, Cologne, 11. září 2007.
- Ferrero-Waldner, Benita. 2007b. *EU-Russia: Preparations for the Summit on 26 October*. SPEECH/07/653, European Parliament, Strasbourg, 24. října 2007.
- Ferrero-Waldner, Benita. 2008a. *The European Union and Russia – future prospects*. Speech at Salzburg Global Seminar – Russia: The 2020 Perspective, SPEECH/08/175, 6. dubna 2008.
- Ferrero-Waldner, Benita. 2008b. *Russia and the EU's need for each other*. European Club, SPEECH/08/300, State Duma Moscow, 4. června 2008.

- Ferrero-Waldner, Benita. 2009a. *Trust in Russia and Ukraine is distorted*. Russia Today, 22. května 2009.
- Ferrero-Waldner, Benita. 2009b. *After Russia/Ukraine gas crisis: what next?* Chatmen House, SPEECH/09/100, London, 9. března 2009.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 2009/713/ES, kterým se zřizuje Agentura pro spolupráci energetických regulačních orgánů.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 2009/714/ES o podmínkách přístupu do sítě pro přeshraniční obchod s elektřinou a o zrušení nařízení č. 2003/1228/ES.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 2009/715/ES o podmínkách přístupu k plynárenským přepravním soustavám a o zrušení nařízení č. 2005/1775/ES.
- Piebalgs, Andris. 2005. Interview in Euractiv.com, 3. května 2005 (<http://www.euractiv.com/energy/interview-andris-piebalgs/article-138996>)
- Piebalgs, Andris. 2006a. *EU and Russian energy strategie*. EU-Russia Energy Dialogue Conference, SPEECH/06/653, Moscow, 30. října 2006.
- Piebalgs, Andris. 2006b. *Global Energy Industry Russian*. International Energy Week, SPEECH/06/646, Moscow, 31. října 2006.
- Piebalgs, Andris. 2007a. *EU – Russia energy cooperation*. International Energy Week, SPEECH/07/654, Moscow, 23. října 2007.
- Piebalgs, Andris. 2007b. *Nabucco pipeline and security of supply*. High Level Conference on Nabucco, SPEECH/07/531, Budapest, 14. září 2007.
- Piebalgs, Andris. 2007c. *Oil and gas geopolitice*. Lisbon Energy Forum 2007, SPEECH/07/586, Lisbon, 2. října 2007.
- Piebalgs, Andris. 2008a. *Energy industry will not change by itself*. Interview in EuropeanEnergyReview, 13. března 2008.
- Piebalgs, Andris. 2008b. *Gas warms EU-Russia ties*. Interview in AllEuropa.ru 21, č. 4.
- Piebalgs, Andris. 2008c. *Energy Security in the Baltic Sea Region*. Baltic Sea Regional Business Forum, SPEECH/08/296, Riga, 3. června 2008.
- Piebalgs, Andris. 2009a. *EU Energy and Climate Policy*. Speech at the 7th Doha Natural Gas Conference, SPEECH/09/102, Doha, 11. března 2009.
- Piebalgs, Andris. 2009b. *Naše energetika není bezpečná*. ČT24, 31. ledna 2009.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/72/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh s elektřinou a o zrušení směrnice 2003/54/ES.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/73/ES o společných pravidlech pro vnitřní trh se zemním plynem a o zrušení směrnice 2003/55/ES.
- Solana, Javier. 2006. *Towards an EU external energy policy*. Address by EU HR Javier Solana at the EU Energy Conference, S324/06, Brussels, 20. listopadu 2006.
- Solana, Javier. 2007. Interview in Ria Novosti, 15. května 2007.
- Solana, Javier. 2008a. *EU looks to closer ties with Russia under Medvedev*. Interview with EU HR Javier Solana, Ria Novosti, 25. června 2008.
- Solana Javier. 2008b. *Where is Russia going? A new attempt for an all-European Security Order*. Summary of the Address by Javier Solana at the 44th Munich Conference on Security Policy, S055/08, Munich, 10. února 2008.
- Solana, Javier. 2008c. *The External Energy Policy of the European Union*. Speech at the Annual Conference of the French Institute of International Relations (IFRI), S042/08, Brussels, 1. února 2008.
- Solana, Javier. 2008d. *Negotiations on new EU-Russia agreement should be allowed to take the time necessary to achieve all goals*. Interfax, 26. června 2008.
- Solana, Javier. 2009a. Interview in Novaya Gazeta, 14. května 2009.
- Solana, Javier. 2009b. *It is true that relations between the EU and Russia have gone through a challenging year*. Interfax, 26. května 2009.